

Toruń, 04 czerwca 2020 roku

Michalina Duda

Wydział Nauk Historycznych

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

„...quod unio federis perpetui per nullas penitus dissensiones violetur”: mechanizmy
rozwiązywania sporów na pograniczu polsko- i litewsko-krzyżackim w późnym
średniowieczu

Streszczenie

Obszary pograniczne to szczególne pole interakcji międzyludzkich, miejsce styku odrębnych państw. W kontekście pogranicza mówi się o sąsiedztwie, koegzystencji, współzależnościach gospodarczych i finansowych, a nawet więziach rodzinnych łączących jego mieszkańców. Z drugiej strony jednak to tam najsilniej odczuwano skutki rywalizacji sąsiadujących władztw. Brak stabilizacji powodował, że na tych terenach dochodziło do różnorodnych konfliktów, napadów i rabunków. Te pozornie drobne nieporozumienia, jeżeli nie zostały zażegnane w porę, mogły doprowadzić do otwartego konfliktu.

Pogranicze polsko- i litewsko-krzyżackie w pierwszej połowie XV wieku nie stanowiło pod tym względem wyjątku. Zachowany materiał źródłowy, zwłaszcza coraz częściej uwzględniana w literaturze przedmiotu korespondencja, obfituje w informacje o różnego rodzaju nadgranicznych konfliktach i nieporozumieniach, ale także środkach i działaniach prowadzących do ich zakończenia. W stosunkach polsko- i litewsko-krzyżackich realnie postrzegano zagrożenie jakie stanowiły spory między poddanymi dla pokoju między państwami.

Cel pracy stanowi przedstawienie mechanizmów rozwiązywania konfliktów na pograniczu polsko- i litewsko-krzyżackim w późnym średniowieczu, wskazanie na działania typowe i charakterystyczne, pewne wzory i schematy postępowania. Środki podejmowane w praktyce w stosunkach polsko- i litewsko-krzyżackich zestawiono z postanowieniami między państwowych traktatów pokojowych, regulującymi metody działania w sytuacjach konfliktowych różnych kategorii. W ten sposób zweryfikowano ich przestrzeganie.

Mechanizmy rozwiązywania sporów na większości odcinków polsko- i litewsko-krzyżackiego pogranicza ukształtowały się w ciągu pierwszej połowy XV stulecia. Ich korzenie sięgały natomiast ostatnich dekad XIV wieku.

Ze strony zakonu w kontakty na pograniczu zaangażowani byli głównie komturowie z nadgranicznych jednostek. Specyfika struktur administracyjnych państwa zakonnego sprawiła jednak, że kompetencje komturów nie były w tym względzie wyłączne. W Królestwie już w drugiej dekadzie XV wieku sprawy nadgraniczne zostały niemal w całości scedowane na lokalnych zarządców w osobach starostów.

W kontaktach na pograniczu zasadnicze znaczenie miała korespondencja wymieniana na szczeblu lokalnym i centralnym. Była to oczywiście przede wszystkim jedna, choć być może najważniejsza, z metod komunikacji, tym samym ważny środek wykorzystywany do łagodzenia wielu konfliktów. W badanym okresie sądy polubowne nie były częstą praktyką w związku z konfliktami między poddanymi z obu państw. Znacznie częściej aranżowano spotkania rozjemcze. Podejmowano je *ad hoc* dla rozstrzygnięcia konkretnej sprawy.

W przepisach pokoju brzeskiego z 1435 roku ustanowiono nadgranicze mieszane sądy polubowne - *richttagi*. Praktykowano je przede wszystkim na odcinku toruńsko-nieszawskim pogranicza, jak również między Mazowszem a Prusami. W tym drugim przypadku instytucja sądów nadgranicznych swój sukces zawdzięczała najpewniej sięgającej jeszcze końca XIV wieku praktyce nadgranicznych spotkań celem niwelowania waśni i nieporozumień między mieszkańcami obu stron.

Praktyka rozwiązywania sporów na pograniczu polsko- i litewsko-krzyżackim w pierwszej połowie XV wieku była dynamiczna i niejednolita. Oprócz tego, że w analizowanym przedziale czasowym zachodziły pewne zmiany, to poszczególne odcinki pogranicza w zależności od lokalnych uwarunkowań miały własną specyfikę.

Michałina Duda

Toruń, 04 June 2020

Michalina Duda

Faculty of History

Nicolaus Copernicus University in Toruń

„...quod unio federis perpetui per nullas penitus dissensiones violetur”: Disputes Resolving
Methods in the Polish- Lithuanian-Teutonic Borderland in the Late Middle Ages

Summary

Borderlands were a special area of interpersonal interactions, a meeting point of different states. In the context of borderland we could talk about neighbourhood, coexistence, economic, financial interdependencies, and even family connections between its inhabitants. However, there the effects of rivalry between neighbouring countries were felt most strongly. The lack of stability caused various conflicts, assaults, and robberies in the borderland. These insignificant disputes, if not resolved in time, could lead to an open conflict.

The Polish- Lithuanian-Teutonic borderland in the first half of the 15th century was no exception. The source material, especially the letters, abounds in the informations about many conflicts in the borderland.

The aim of my doctoral dissertation is to analyse the methods of resolving disputes in the Polish- Lithuanian-Teutonic borderland in the late Middle Ages as well as present typical and characteristic activities, certain patterns, and schemes of proceedings. The real activities were compared with the regulations of the treaties making peace between Kingdom of Poland and Grand Duchy of Lithuania from one side, and the Teutonic Order State in Prussia from other. In this way the preservation of peace treaties is verified.

The methods of resolving disputes in the part of the Polish- and Lithuanian-Teutonic borderland were formed during the first half of the 15th century. But it had grounds in the last decades of the 14th century.

From the side of the Teutonic Order, mainly officials named commanders engaged in relationships in the borderland. But the specificity of the administrative structures of the Teutonic Order State caused that the competence of commanders was not exclusive. Since the

second decade of the 15th century in the Kingdom of Poland borderlands issues have been a competence of local officials named starost.

The letters sending between rulers and officials from neighbouring states were very important in borderlands communication. In the letters described disputes dividing borderlands inhabitants and very often in this way the solutions were successfully negotiated. In the first half of 15th century the arbitration courts was not a common practice in the analysed relationships. Meetings organised near the border were most helpful in resolving borderlands disputes.

In the Treaty of Brześć in 1435 mixed arbitration courts in the borderland so called *richttag* were established. They were practiced mainly in the borderland near teutonic Toruń and polish Nieszawa as well as between Mazovia and Prussia. Probably in the latter case, these arbitration courts were perceived as a continuation of meetings organised to resolving mutual disputes that have been known there since the end of 14th century.

All in all, the methods of resolving disputes in the Polish- Lithuanian-Teutonic borderland in the first half of the 15th century were varying and dynamic. In the particular parts of borderland had their own specificity depending on local circumstances.

Michalina Duda